

Virginia Smithová, DĚJINY ČISTOTY A OSOBNÍ HYGIENY. *Academia, Praha 2011, 460 s.*–

Původní anglické vydání v Oxford University Press z roku 2007 přeložila Alena Faltýsková a odbornou předmluvou akcentující český kontext opatřila Milena Lenderová (Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, zal. 2010). Autorkou je Virginie Smithová, vědecká pracovnice Centre for History in Public Health (Středisko pro dějiny zdraví, zal. 2003) při School of Hygiene and Tropical Medicine (Škola hygieny a tropického lékařství, zal. 1899) v Londýně. Svou práci se hlásí k vedení významného britského historika Roye Portera (1946–2002) a publikace se řadí k aktuálnímu badatelskému trendu „body history“, na jehož téma vyšly v zahraničí snad již stovky publikací, ale jen zřídka byly přeloženy do češtiny. Historicky zkoumá lidské tělo z mnoha aspektů, tedy i z hlediska zdraví a péče o něj, čistoty a pěstování krásy. Autorka se zabývá nejen prostředky a zařízeními, jichž lidé užívali a jež samozřejmě procházely dlouhým technickým vývojem, ale především postojem, jaký lidé k hygieně a péči o čistotu a zdraví v různých historických obdobích zaujímal, okolnostmi, které tento postoj – a hlavně jeho proměny – ovlivňovaly, a rovněž tím, jak se chápání hygieny a péče o čistotu projevovalo také v dalších oblastech života společnosti i samotného člověka.

Autorka rozdělila práci do deseti kapitol: *Biologická tělesnost, Kosmetická toaleta, Řecká hygiena, Římské lázně, Askeze, Středověká morálka, Protestantská životospráva, Občanská čistota, Křesťácké tažení ve jménu zdraví a Krásné tělo.*

V úvodu se snažila sémanticky se vyrovnat s pojmy „čistý, čistota a hygiena“, které představují tři až čtyři hierarchické dimenze, jež se vzájemně překrývají. Čistotu sleduje jako integrální součást civilizačního procesu, a to jak empirické praktiky osobní hygieny, tak racionální a iracionální vnímání čistoty. Časově publikace zahrnuje celé období dějin lidstva od starověkých despotií až po 21. století.

Vzhledem k širokému časovému rozpětí přináší publikace mnohdy nesouměřitelné, ale rozhodně podnětné informace pro více vědních oborů a oblastí jako dějiny medicíny, genderová studia, historie, filozofie, historická antropologie a etnologie.

Etnolog zde nachází množství informací a srovnávacího materiálu z oblasti léčitelství. Pro dějiny léčitelství na našem území je zajímavá mj. informace o tzv. mastičkářském zákonu (Quacks' Charter) z přelomu let 1542 a 1543, který vznikl jako reakce na anglický zákon z roku 1540 udělující lukrativní monopol na léčbu pohlavních chorob speciálně školeným lazebníkům (a samozřejmě lékařům) a vyloučil z tohoto druhu podnikání zkušené praktiky bez vzdělání, tedy léčitele. Anglický parlament ale nedovolil, aby zaniklo empirické léčení a starověký obyčej vzájemně si pomáhat, a přijal tzv. „mastičkářský zákon“, kdy mohl léčebnou péči poskytovat kdokoli, pokud tím „pomůže svým bližním a chudině“ (s. 199). Přijetí tohoto zákona určitě později ovlivnilo i benevolentnější přístup úřadů k dalším léčitelům – empirikům. V našem prostředí obdobný zákon neexistoval.

Dále čtenář nalézá v knize odpovědi na otázky: Jak a v co se přetvořily metody původních léčitelů a kdy to bylo? Kdy a proč se prosadila v Evropě (tedy

s určitým zpožděním i u nás) „multikulturní medicína“, jejíž obliba tolik stoupá? Koncem 19. století v Británii pro zastánce „empirické léčby“ – herbalisty, homeopaty, chiropraktiky, spiritualisty a hydropaty, tedy bylináře, napravovače, zařikávačky a bohyně, léčitele – v moderní lékařské péči už nebylo místo: byli označováni za dogmatiky, ocitli se pod palbou kritiky ze strany úřadů udílejících povolení pro výkon lékařského povolání a zcela ztratili krok s vývojem lékařských technologií a nových přísných standardů lékařského vzdělávání. O jejich izolaci svědčí vznik tzv. eklektického hnutí, v němž se spojilo veškeré léčitelské umění jeho příslušníků a dostalo novou identitu – jejich metody byly později pojmenovány naturopatie (s. 317–318).

Za zajímavou a podnětnou považují informaci, že na znovuoživení a rozvoj lázní v Irsku, Skotsku a Anglii (Richard Barter, John Smedley) měla přímý vliv na počátku 40. let 19. století u nás vzniklá hydropatie (léčebná metoda studenou vodou: zábaly, stříky, sprchy pod širým nebem, doplněná dlouhými procházkami a prostou stravou) Vincenze Priessnitze (1799–1851) z Gräfenberku (dnes Lázně Jeseník). Rozvíjely se vedle lázní mořských a minerálních, které prošly vlnou obliby v 18. století. Okamžitý úspěch slavila hydropatie v Americe, kde vzniklo v 50. letech 19. století dvacet sedm vodoléčebných lázní u pramenů, jezer a v horách. U nás je více známá přírodní léčba Priessnitzova pokračovatele, bavorského faráře Sebastiana Kneippa (1821–1897). Myšlenkové prostředí pro jejich oblibu připravili koncem 18. století romantikové (v čele s Rousseauem), věřící v léčivou sílu přírody, a obliba přírodní a neinvazivní léčby se vracela ve vlnách až

do 21. století (40. a 90. léta 19. století, 30. 50. a 70. léta 20. století). Autorka uvádí, že tzv. naturopati začali experimentovat s jógou, meditací, akupunkturou a dalšími formami „multikulturní medicíny“ už před 2. světovou válkou. Jejich odmítavý postoj k ortodoxnímu lékařství od 60. let nenápadně přebírali aktivisté „Flower Power“: „Etnické“ (nikoliv křesťanské) multikulturní mravní filozofie a terapie sehrály významnou roli v rozvoji holistické (celostní) zdravotní péče – „alternativní“ medicíny (nazývané též „okrajová“; s. 348).

Výzkumy ani odhady návštěvnosti léčitelů u nás se před rokem 1989 nedělaly, neboť léčitelství bylo trestné, ale do určité míry tolerované. „V Británii během sedmdesátých let [20. stol.] ročně stoupal o 10 až 15 procent počet pacientů, kteří vyhledávali pomoc ‚laických‘, holistických praktiků. Odhaduje se, že roku 1983 léčilo své klienty pomocí hypnózy, bylinek, homeopatie, manipulace, jógy, akupunktury a dalších alternativních metod 28 000 terapeutů-samouků [léčitelů – pozn. D. M.] a kolem 2 000 vysokoškolsky vzdělaných odborníků ... v letech 1980 až 2000 počet zájemců o alternativní léčbu dál rostl.“ (s. 349) U nás léčitelství transformované do laických holistických praktik po roce 1989 prošlo překotným vývojem. Léčitelé se pokoušeli organizovat se (Česká asociace odborného léčitelství, Psychoenergetická laboratoř, která se přetvořila na Českou psychoenergetickou společnost, Českomoravský svaz léčitelských umění ad.), vzdělávat a certifikovat. Jejich ignorování ze strany „oficiální medicíny“ (reprezentované Českou lékařskou komorou) a zdravotních pojišťoven přechází v dnešních dnech vzhledem ke složité ekonomické situaci k určité toleranci. Jednoznačné odmítání

„netradičních postupů“, i přes absenci vědeckých studií, které by účinnost metod potvrdily, se pod tlakem veřejnosti i zkušenosť z okolních států (např. Německa, Švýcarska) mění na částečné přijímání alespoň akupunktury a homeopatie.

Vedle podnětného srovnávacího materiálu převážně z prostředí Británie a Ameriky považují pro léčení a léčitelství na našem území a ve středoevropském prostoru za velmi cenné bibliografické shrnutí, a to zejména anglicky psané nebo do angličtiny přeložené literatury. Přínosná je i terminologie a pokus o její vymezení. Určitým nedostatkem je podle mého názoru minimum obrazové dokumentace.

Dana Motyčková (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Peter A. G. M. De Smet, DIFFERENT TRUTHS; ETHNOMEDICINE IN EARLY POSTCARDS. KIT Publishers, Amsterdam 2010, 216 str.-

Předkládaná publikace uznávaného holandského autora v oblasti medicínské péče se pohybuje na rozhraní dvou světů: vizuální antropologie a medicínské antropologie. Mimoto přináší také pohled na sběratelství koloniálních pohlednic a fenomén sběratelství jako činnost, která provází lidstvo od samých počátků. I v České republice, jako kdekoli jinde ve světě, nalezneme nespočet různých sběratelských vášní, od klubu sběratelů baleného cukru přes všem známé artefakty v podobě známek, obalů, mincí a dalších trofejí až po klub sběratelů lastur. Klub sběratelů kuriozit nese ne nadarmo na svých stránkách citát J. W. Goetha, že „sběratelé jsou šťastní

lidé“. Předmětem hodným sběratelského zájmu může být v podstatě cokoliv a stejně jako vše materiální podléhá také sběratelství módním vlnám. Peter de Smet, holandský farmaceut a certifikovaný klinický farmakolog, člen několika mezinárodních výborů a komisi v oblasti medicínské péče, spojil v této publikaci svoji dlouhotrvající fascinaci odlišnými kulturami, hluboce zakořeněnou vášň pro sběratelství a profesní zájem v medicíně. Během deseti let nashromáždil přes 700 pohlednic s koloniální medicínskou tematikou, které lze přibližně datovat do let 1900–1930. Tato publikace pak byla vydána u příležitosti výstavy zmiňované pohlednicové sbírky v Tropenmuseum v Amsterdamu, která se konala v roce 2009.

Formát publikace 24 x 30cm nabízí na 216 stranách celkem 5 oddílů věnovaných tematice etnomedicíny a koloniálních pohlednic, bohatý poznámkový aparát, odkazy na použitou literaturu a pochopitelně velké množství kvalitních reprodukcí koloniálních pohlednic černobílých i barevných, s čistými i ofrankovanými známkami a s popisky umožňujícími identifikaci. Spolu s emeritní profesorkou medicínské antropologie na univerzitě v Amsterdamu Sjaak van der Geest, která opatřila publikaci předmluvou, se autor shoduje na používání pojmu etnomedicína namísto zastaralého, statického a zavádějícího označení tradiční medicína, které odporuje dynamicky se měnící situaci. O tom, že je autor odborníkem ve svém oboru, dokládá i jeho zamyšlení nad koloniálními pohlednicemi jako historickým zdrojem informací. Ještě před tím, než vpustí čtenáře do království následujících stran, kde je vtažen do dávno zapomenutého světa fotografií z rozličných koutů planety beroucích